עין משפט נר מצוה

יא א מיי' פ"ו מהל' שבועות הלכה ח י סמג לאוין רמא טוש"ע סימן רכח סעיף א וסימן רל סעיף א:

תוספות

אין נזקקין לאלהי ישראל. דכיון שנשבע בשם שמים אין נזקקים לו: חוץ מקונם אשתי נהנית לי שגנבה את כיסי ושהכתה את בני ונודע לו שלא הכת'. וריצב"א ל"ג ונודע לו שלא הכתה דאם כן אפי' התרה נמי לא בעי דאמר כשם שנדרי שגגות מותרות כך שבועות שגגות מותרות אלא הכי גרסינן חוץ מקונם אשתי נהנית לי ותו לא ומיירי שהוא אמת שגנבה כיסו ושהכתה את בנו דהשתא בעי התרת חכם וקאמר דאפי' נשבע באלהי ישראל נזקקין להתירו משום שלום בית: לעושיה. להקב"ה ותפארת לו מן האדם שבני אדם מקלסים אותו: והשתא דאיקפד רב נחמן אדעתא דהכי וכו'. פי' משום דליכא תפארת מן האדם אבל תפארת לעושיה שמא הוה כגון שנדר לקיים דבר מצוה: ושריא לנפשיה. פי' שע"י פתח זה נתחרט והפר לו נדרו וא"ת אמאי לא התיר לו רב נחמן מעיקרא ע"י חרטה דהא רב נחמן גופיה אמר לעיל הלכה פותחין בחרטה וי"ל דהיינו דוקא כשמתחרט מן הנדר מעיקרא אבל כשאינו מתחרט אלא מכאן ולהבא לא ולכך לא רצה להתירו עד שאמר אדעתא דהכי נדרת:

פירוש הרא"ש

אין אלהים כל מזמותיו. הוא מחשב שאין אלוה בעולם: כעס בחיק כסילים ינוח. לא נשאר בחיקו כי אם הכעס: וכסיל יפרוש אולת. היינו מוסיף טפשות: לא נתן להם אלא חמשה חומשי תורה כו'. והיו מקבלין על הגיונם שכר וזוכין לחיי העולם הבא כמו עתה בכל התורה שלומדין: מפני שערכה של א"י היא. סדורה וחלוקה לגבולותיה: אין נזקקין לאלהי ישראל. כיון שהחליף פניו להזכיר השם: חוץ מקונם אשתי נהנית לי. כדי להטיל שלום בין איש לאשתו נזקקין ולא גרסינן שגנבה כיסי והכתה בני ונודע שלא גנבה ולא הכתה דההוא לאו נדר הוי ולא בעי התרה כדתנן במתני': אי נדרת במוהי. האי נדרת לאו דוקא ומוהי הוא כנוי לשבועה וקרי לשבועה נדר כדתנן נמי לעיל נדר במוהי: אמר ליה לא מרא כולא לא טעימנא לך [ס"א לין]. כלומר לא אוכל עמך וכן אני נשבע במרי כולא דלא טעימנא לך: רב יוסף אמאי אמר לא מרי כולא. למה הוצרך לישבע שלא יאכל עמו: אמר ליה לאו מרי כולא קאמרת לא טעימתא לי. אפילו תרצה להתיר נדרך דאין נזקקין לך: זיל לקילעך. זיל לאושפיזך כמו איקלע להוא אתרא וכן הישן בקילעא שאיש ואשתו ישנים שם בפרק הדר (עירובין סג.): תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. שהיא ישרה בעיניו ובעיני רואיו שגם אחרים מפארים ומשבחים אותו אבל אם היא ישרה רק בעיניו גם דרך אויל ישר בעיניו והא רתח רב נחמן ואדעתא דהכי לא נדרתי וחזר לפני רב נחמן או לפני אחרים ואמר להם פתח זה והתירו לו ולאו נולד הוי שכן דרך הרב להקפיד על תלמידו כשמטריח עליו:

ר"ן

אמר ר' אסי אין נוקקין לאלהי ישראל. הייתי סבור לומר דאע"ג דאסיקנא לקמן (דף כח.) דב"ש וב"ה פליגי אם יש שאלה בשבועה או לא וקיימא לן כב"ה דאמרי יש שאלה ר' אסי ה"ק נהי דיש שאלה מיהו לכתחלה אין נוקקין אלא בקונס אשתי נהנית משום שלום ביתו ואינו נוח לי דב"ש ודאי מדרבנן בעלמא קאמרי דהא לא יחל דברו[ו] דמיניה דרשינן[ז] אבל אחרים מוחלין לו (לאו) אהשבע שבועה נמי קאי וב"ה אמרי דאפי' מדרבנן וא"כ קם ליה ר' אסי כבית שמאי אלא ר' אסי לית ליה ההיא אוקימתא דלקמן דבית שאלה פליגי א"נ ס"ל דלב"ש אין שאלה מדרבנן דאפילו התירוהו אינו מותר ולב"ה יש שאלה ואם התירוהו מותר מיהו לכתחלה אין נוקקין. זה נ"ל: **חוץ מקונס אשתי נהנית לי שגנבה את כיסי ושהכתה את בני ונודע שלא הכתו ונודע שלא גנבה.** כך היא הגרסא ברוב הנסחאות. ואיכא מאן דאמר דטעותא היא דאי נודע שלא הכתו ושלא גנבה היכי קאמר חוץ מקונס אשתי והא נדרי שגגות הוא ואסיקנא לעיל [כה:] דאינו צריך שאלה לחכם ואמרינן לקמן[ח] כשם שנדרי שגגות מותרין כך שבועות שגגות מותרות. אבל הרשב"א ז"ל כתב דאפשר דגרסי' ליה וכי תנן במתני' דכי האי גוונא אינו צריך שאלה ה"מ באומר שאם לא מפני כן לא היה מדירה אבל במעמיד דבריו ואמר אעפ"כ בדעתו היה שלא תהנה ממנו צריך שאלה והכא במעמיד מיירי ולפי פירושו[ט] נ"ל דכי קאמר חוץ מקונס אשתי משום דאיכא תרתי קאמר שלום ביתו ועוד דהוו כעין נדרי שגגות אבל הוא ז"ל אומר אפי' נמצא שגנבה נשאל ומתירים לו משום שלום ביתו וכי נקט נמצא שלא גנבה לישנא דמתני' (לקמן כה:) נקט ולאו דוקא ואינו נוח לי: **אי נדרת במוהי לא מזדקיקנא לך.** דמוהי כנוי לשבועה כדאיתא בפרקין קמא[י] וס"ל לר' אסי דלכתחלה אין נוקקין לשבועה: **באלהי ישראל מזדקיקנא לך.** בתמיה. ואיכא דגרסי אי נדרת במוהי מזדקיקנא לך כלומר דס"ל דלשבועה גרידא נוקקין אבל כיון שהזכיר השם חמיר טפי ואין נוקקין: **רב יוסף [אמאי] אמר מרי כולא.** דהוה ס"ד דרב יוסף אשבע עליה דרב כהנא דלא ליכול: **ה"ק [לא] מרי כולא קאמרת.** בתמיה: **לא טעימת.** דאין נוקקין: **אמר רבא אמר רב נחמן הלכתא פותחין בחרטה ונזקקין לאלהי ישראל.** פירוש פותחין בחרטה בין בנדר בין בשבועה ונזקקין נמי לכתחלה לאלהי ישראל ולא שנא נקט חפצא בידיה או לא נקיט חפצא ואפילו כי נקיט חפצא נזקקין דלא חמיר נקט חפצא אלא לענין שבועת הדיינין לאיומי עליה אבל עיקר שבועה בשם או בכנוי הוא ואע"ג דאמר גאון מאן דאשתבע בספר תורה או בעשרת הדברות אין לו הפרה עולמית ליתא למילתא כלל הדין הוא דינא דגמרא דאפילו לשבועות נזקקים ופותחים בחרטה ואין צריך לומר לנדרים. אבל רבינו האי גאון ז"ל החמיר בנדרים שלא לפתוח בחרטה ואמר דאנן השתא אי עבדינן קרוב לדרב אסי עבדינן דאמר [לעיל כא:] אין חכם מתיר אלא כעין ארבעה נדרים כלומר בפתח אבל בחרטה לא והחמיר עוד בשבועות ואמר דלא מזדקקינן בהו כלל אלא כד מתרמיא מילתא דאית בה תקנתא או מצוה כגון עשיית שלום בין איש לאשתו וכגון שלמא לצבורא דכניסתא וכדומין לאלו מזדקקינן במילי דמוכחן ובעינן קרוב לדרב אסי אבל פתח כי ההוא דאתא לקמיה[כ] דרב[ל] וכדר"ש ב"ר[מ] וכר' ישמעאל בר' יוסי[נ] וכדאיתהו דאביי[ס] וכי ההוא דאתא לקמיה דר"א וכיוצא בה לא עבדינן. אבל הרב הנשיא אל ברגלוני ז"ל כתב בשם מר יהודאי גאון ז"ל שהחמיר עוד בנדרים והשוה אותן לשבועות שלא להתיר אותם אפי' בפתח אלא לדבר מצוה שמתירין אותם בפתח ולא בחרטה וכתב עוד דדוקא בהתרת חכם החמירו אבל בהפרת בעל לא החמירו דבעל מיפר ביום שמעו בין בנדר בין בשבועה עד כאן דברי הרב הנשיא ז"ל: **נדרת אדעתא דהכי.** האי דלא פתח ליה בחרטה אע"פ דרב נחמן גופיה פסיק הלכתא דפותחים בחרטה לפי שרב נחמן היה מכיר בדרב[ע] ספרא דלא אתא לקמיה אלא כדי שימצא לו פתח שהיה מחמיר על עצמו שלא להיות ניתר בחרטה. וי"מ שאותו נדר היה כעין דבר מצוה כגון שנדר להתענות זמן ידוע והתענה מקצת אותו זמן

ואילו

גמרא

לא עברינן ירדנא אמר רבה בר רב הונא כל הכועס אפי' שכינה אינה חשובה כנגדו שנאמר [1]רשע כגובה אפו בל ידרוש אין אלהים כל מזמותיו ר' ירמיה מדיפתי אמר משכח תלמודו ומוסיף טיפשות שנאמר [2]כי כעס בחיק כסילים ינוח וכתיב [3]וכסיל יפרוש אולת [א]רב נחמן בר יצחק אמר בידוע שעונותיו מרובין מזכיותיו שנאמר [4]ובעל חימה רב פשע אמר רב אדא ברבי חנינא אלמלא (לא)[ב] חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד (א) שערכה של ארץ ישראל הוא מאי טעמא [5]כי ברוב חכמה רב כעס אמר ר' אסי אין נזקקין לאלהי ישראל חוץ [ג]מקונם אשתי נהנית לי שגנבה את כיסי ושהכתה את בני ונודע שלא גנבה ושלא הכתו ההיא דאתאי לקמיה דרב אסי אמר לה במאי נדרת באלהי ישראל אמר לה אי נדרת במוהי שהיא כינוי בעלמא מזדקיקנא לך השתא דלא נדרת במוהי אלא באלהי ישראל לא מזדקיקנא לך רב כהנא איקלע לבי רב יוסף אמר ליה לטעום מר מידי אמר ליה לא מרי כולא לא טעימנא ליה אמר ליה לא מרי כולא לא טעימת ליה הניחא לרב כהנא דאמר לא מרי כולא אלא לרב יוסף אמאי אמר לא מרי כולא הכי הוא דקאמר ליה לא מרי כולא הוא דקאמרת הלכך לא טעימת ליה אמר רבא א"ר נחמן [א]הלכתא פותחין בחרטה ונזקקין לאלהי ישראל °משתבח ליה רבא לרב נחמן ברב סחורה דאדם גדול הוא אמר לו כשיבא לידך הביאהו לידי הוה ליה נדרא למישרא אתא לקמיה דרב נחמן אמר ליה נדרת אדעתא דהכי א"ל אין אדעתא דהכי אין כמה זימנין איקפד רב נחמן א"ל זיל לקילעך נפק רב סחורה ופתח פיתחא לנפשיה [ד]רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם והשתא דאיקפד ר"נ אדעתא דהכי לא נדרי ושרא לנפשיה ר"ש ברבי הוה ליה נדרא למישרא אתא לקמייהו דרבנן אמרי ליה נדרת אדעתא דהכי אמר אין אדעתא דהכי אין כמה זימנין

והוו

רש"י

לא עברינן ירדנא. עדיין לא עברנו את הירדן כשאירע אותו מעשה ולא הוינן בתחום א"י: **כגובה אפו.** שיש לו חרון: **אין אלהים כל מזמותיו.** במחשבותיו אין שכינה חשובה כנגדו: **יפרוש אולת.** שמשתטה: **רב פשע.** שפשעיו מרובים: **מפני שערכה של ארץ ישראל הוא.** שכתוב בו ערך חלק של כל שבט ושבט ולא סגיא בלאו הכי. ולפי שבעטו וחטאו נוסף להם רוב חכמה שאר הספרים להטריחן יותר: **אין נזקקין.** להתיר לו נדרו לפי שנדר חמור הוא: **חוץ מקונס אשתי נהנית לי.** שאפילו נדר באלהי ישראל שאין אשתי נהנית לי נזקקין להתיר לו לפי שאמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים בידים לעשות שלום בין איש לאשתו[ה]: לא כ"ש האי (ב) נדר אי נדר באלהי ישראל שהוא לשון נדר: **לא מרי כולא.** שהוא נשבע באדון העולם לא אוכל. א"ל רב יוסף לא מרי כולא לא טעימת ליה הכי קאמר רב יוסף לא מרי כולא קאמרת בודאי לא טעימת ליה שאסור להתיר לך דהיינו כמי שנשבע באלהי ישראל:

חסר הנה והעתקתיו מפירוש רבינו גרשום

הניחא לרב כהנא. לפי שהיה מסרב בו רב יוסף נדר הכי אלא רב יוסף אמאי קאמר נמי לא מרי כולא: **[ה"ק לא מרי כולא קאמרת].** בתמיה קא"ל רב יוסף כדאמרן: **איקפד רב נחמן.** שלא היה יכול לומר לו דבר שהוא פתח לחרטה: **אמר ליה זיל לקילעך.** לביתך הואיל ואיני יודע לפתוח לך: **כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם.** שיהא דבר מקובל נמי בעיני הבריות הוי תפארת לעושיה והואיל דאיקפד רב נחמן שאין מתקבל עליו שנדרו חמור כ"כ שאינו יכול למצוא לו פתח אדעתא דהכי והכי לא נדרי:

והוו

מסורת הש"ס

א) [גי' ע"י רב נחמן אמר], ב) [עיין תוס' מגילה כא.], ג) [לקמן כה:], ד) אבות פ"ב משנה א [תמיד כח. ע"ש], ה) [לקמן סו:], ו) [במדבר ל], ז) [חגיגה י.], ח) [דף כג:], ט) גי' יעב"ץ ל"ל, י) [דף י.], כ) [נ"ל דרב הונא וכ"ה ברא"ש בפסקיו], ל) [לעיל כא:], מ) [נ"ל: ר"ש ברבי, כאן], נ) [לקמן כג.], ס) [לעיל כא:], ע) [נ"ל סחורה],

תורה אור השלם

1. רָשָׁע כְּגֹבַהּ אַפּוֹ בַּל יִדְרֹשׁ אֵין אֱלֹהִים כָּל מְזִמּוֹתָיו: תהלים י ד
2. אַל תְּבַהֵל בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס כִּי כַעַס בְּחֵיק כְּסִילִים יָנוּחַ: קהלת ז ט
3. כָּל עָרוּם יַעֲשֶׂה בְדָעַת וּכְסִיל יִפְרֹשׂ אִוֶּלֶת: משלי יג טז
4. אִישׁ אַף יְגָרֶה מָדוֹן וּבַעַל חֵמָה רַב פָּשַׁע: משלי כט כב
5. כִּי בְּרֹב חָכְמָה רָב כָּעַס וְיוֹסִיף דַּעַת יוֹסִיף מַכְאוֹב: קהלת א יח

הגהות הב"ח

(א) גמ' וספר יהושע בלבד מפני שערכה: **(ב)** רש"י ד"ה חוץ מקונס וכו' כ"ש האי נדר הס"ד ואח"כ מ"ה במאי נדרת באלהי ישראל והוי בלשון נדר:

גליון הש"ס

גמ' משתבח ליה רבא לר"נ. כעין זה ברכות לא ע"א וש"נ:

מוסף רש"י

אין נזקקין לאלהי ישראל. אין נזקקין ב"ד להתיר מי שנדר באלהי ישראל, אלא אם כן היה כנדרי שגגות והיה נדר שבין איש לאשתו, דהשם ודאי נזקקין דגדול שלום שבין איש לאשתו, שהרי אמרה תורה שמי הנכתב בקדושה ימחה על המים להטיל שלום בין איש לאשתו (ראמ"ה בשמו). **פותחין בחרטה.** צריך לחכם למצוא פתח לשואל שיהא לו פתחון פה לומר לדעת כן לא נדרתי ואילו הייתי יודע שכן הוא לא הייתי נודר, ונמצא נדר נעקר מאליו (ערובין סד: עי"ש ותוד"ה פותחין). בר מהני תלת דלעיל דלא פתחינן (ראמ"ה בשמו). **איקפד רב נחמן.** ואע"ג דרב נחמן סבירא ליה דפותחין בחרטה, שמא הכיר מתוך דברי רב ספרא (לפנינו רב סחורה) דסבירא ליה אין פותחין בחרטה (שם).